

САМОЗАЙНЯТИСТЬ НА РИНКУ ПРАЦІ: ФРІЛАНС

Анотація. Розглянуто сучасне становище ринку праці через поняття самозайнятості. Визначено основні напрями розвитку фрілансу та наведено всі за та проти цього виду трудової діяльності. Наведено розуміння теоретичних і методичних підходів до вивчення стану фрілансу в Україні.

Аннотация. Рассмотрено современное состояние рынка труда через понятие самозанятости. Определены основные направления развития фриланса и приведены все за и против этого вида трудовой деятельности. Представлено понимание теоретических и методических подходов к изучению развития фриланса в Украине.

Annotation. The paper considers the current state of the labour market through the concept of self-employment. The main directions of development of freelancing have been defined and all the pros and cons of this type of work have been given. The understanding of theoretical and methodological approaches to the study of freelancing development in Ukraine has been presented.

Ключові слова: фріланс, соціальна ідентичність, самозайнятість.

З початку ХХ ст. – протягом майже 100 років – існував певний стандарт зайнятості – за наймом у штат організації на постійній основі на повний робочий день. Саме стабільна зайнятість, гарантований дохід, соціальні гарантії та постійне робоче місце відповідали вимогам і умовам, що склалися на ринку праці. До кінця ХХ ст. ринок праці став гнучкішим, але постійна зайнятість залишалася нормою [1].

Зайнятість населення – це, насамперед, найважливіша характеристика економіки, добробуту народу. Отже, зайнятість – це сукупність відносин з приводу участі населення в трудовій діяльності, що виражає міру його включення в працю.

На сучасному етапі розвитку економіки самозайнятість набуває все більших обертів, але не слід забувати й про те, що це поняття тісно пов'язане із поняттям зайнятості.

Самозайнятість – це специфічна форма економічної діяльності. Її сутність полягає в тому, що громадянин сам знаходить для себе джерело доходу, що буде забезпечувати йому належне існування в результаті його економічної діяльності.

Актуальність даної теми полягає в тому, що з кожним роком кількість людей, зайнятих такою формою самозайнятості, як фріланс, зростає та поступово набирає обертів, адже фріланс – це новий вид, особливий режим роботи, що виникає на сучасному ринку працевлаштування, який функціонує з відповідних об'єктивно сформованих причин та має всі передумови до його подальшого розвитку.

Метою статті є визначення поняття фрілансу як форми самозайнятості, його теперішнього становища та розвитку в Україні.

Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних засад вивчення та аналізу проблеми фрілансу зробили такі вчені, як: Ф. Добрянський, С. Антропов, Ерні Зелінські, Д. Стребков, А. Шевчук та ін.

У зв'язку з розвитком інформаційних технологій зайнятість починає все більше тяжіти до менш жорстких форм та поширення набуває самозайнятість, загальною межею якої є зниження залежності працівника від роботодавця. Зайнятість в умовах ринкової економіки залежить, перш за все, від стану ринку праці – співвідношення попиту і пропозиції на робочу силу певної якості.

В останні п'ять-шість років досить швидкими темпами розвивається нове явище – фріланс, тобто особливий вид зайнятості без укладення довготривалого трудового договору, поза штатом організації. Фріланс – це вид трудової діяльності (зайнятості) на ринку товарів і послуг, що характеризується самостійністю вибору форми та місця її реалізації і низькою мірою залежності від роботодавця.

Дослідження фрілансу слід починати з визначення місця даного явища в безлічі видів і форм зайнятості та розкриття його структури. За формою власності на засоби виробництва віднести фріланс до якої-небудь категорії не можна, оскільки засоби виробництва найчастіше належать самим працівникам, але буває, що роботодавці залучають працівників, які виконують завдання, використовуючи засоби виробництва, що знаходяться у власності роботодавця.

Неможливо уніфікувати фріланс і за ознакою місця виконання роботи. Регулярність її здійснення залежить від самоорганізації фрілансером своєї трудової діяльності, яка може бути як тимчасовою або взагалі епізодичною, так і займати певну кількість годин щодня.

Багато фахівців [2] все-таки відносять фріланс до неформальної зайнятості. Найпростіше ідентифікувати фріланс за режимом роботи, оскільки він має на увазі спрямованість на результат, а не на відпрацьований час.

Для точнішого визначення суті та місця фрілансу видається доцільним порівняти його з деякими формами зайнятості. Для визначення фрілансера найчастіше використовується термін "позаштатний працівник". Проте це не означає, що всі позаштатні працівники є фрілансерами, як і те, що, працюючи фрілансером, людина не буде входити до штату організації. Порівнювати фріланс і позаштатну зайнятість не зовсім коректно, оскільки сьогодні велика кількість фрілансерів не лише не входять до штату організації, але навіть і не укладають письмових договорів, оформлюючи трудову діяльність на усній домовленості [3].

У науковій літературі фрілансерів називають "самозайнятими", замінюючи вільну зайнятість "самозайнятістю", але фріланс все-таки слід відокремлювати від даної форми зайнятості. У міжнародній і вітчизняній практиці самозайнятими прийнято вважати тих, хто має власну справу [4]. Серед них, у свою

Ще одна категорія, з якою зазвичай об'єднують фріланс, – "портфельна зайнятість". Це явище аналізувалося дослідниками Д. Стребковим і А. Шевчуком [5]. Порівнюючи вільну зайнятість із портфелем робіт, вони звертають увагу на те, що поняття "фрілансер" і "портфельний працівник" не є тотожними, оскільки виділені на різних підставах. У першому випадку визначальним критерієм виступає самостійний статус зайнятості, в іншому – множинність місць і типів трудової діяльності.

Фрілансерство особливо поширене в таких галузях діяльності, як журналістика та інших формах діяльності, пов'язаних із написанням текстів, комп'ютерне програмування, веб-дизайн, переклад, різного роду консультативна діяльність. Значного поширення фрілансерство набуло з розвитком Інтернету: мережа й супутні інформаційні та банківські технології дозволили деяким категоріям працівників зменшити частоту появи в офісах, або повністю перейти на надомну чи віддалену роботу.

Нині в Інтернеті сформувався стійкий прошарок фрілансерів, які заробляють собі на життя віддаленою роботою. Діє безліч спеціалізованих сайтів і форумів для фрілансерів, покликаних допомогти фрілансерам знайти чергове замовлення. Найчастіше фрілансерами стають представники тих спеціальностей, які можуть виконати свою роботу, використовуючи комп'ютер та телефон. Професійні лідери серед фрілансерів – це перекладач, дизайнер, журналіст, фотограф, скульптор, програміст, маркетолог, соціолог, спеціаліст із розробки та просування сайтів, бухгалтери, фінансові аналітики, логісти і юристи [2].

Кількість фрілансерів в Україні щорічно зростає. Для даної соціальної групи важлива внутрішньогрупова соціальна ідентичність. Загалом вона поділяється на дві підгрупи [2] – фрілансерів першої та другої хвилі. Ключова відмінність у них – причини вибору фрілансу як форми самозайнятості. Дана причина виявляється в різноманітних професійних та соціальних аспектах. У першу чергу – у ставленні до трудового процесу. Фрілансери другого покоління відрізняються тим, що отримують оплату за факт виконаної роботи та організовуються роботодавцем. У той час як фрілансери першого покоління самоорганізовані і прагнуть до підвищення якості виконуваних робіт.

Фактично фрілансери другого покоління спрямовані на короткострокову перспективу, отримання максимальних грошових коштів від кожної роботи за мінімальних витрат, у той час як фрілансери першого покоління спрямовані на довгострокову роботу за обраною спеціалізацією, тому виконують кожну роботу на високому рівні якості, створюючи собі тим самим ділову репутацію та збільшуючи професіоналізм.

Незважаючи на те, що відмінності між першою та другою хвилями фрілансерів очевидні, на практиці відрізнити їх дуже складно.

На даний момент, за статистичними даними, кількість фрілансерів на 2/3 складається з чоловіків та на 1/3 з жінок. Більш як 50 % фрілансерів молодші від 26 років, а більше 30 % – старше за 30 років. При цьому середній вік фрілансера становить 29 років. Також за оцінками експертів більше 80 % фрілансерів мають вищу освіту [6].

В Європі кількість фрілансерів перевищила 60 млн осіб і вже до 2014 року, за прогнозами експертів, дистанційну роботу оберуть вже 100 млн [6].

У США, наприклад, фрілансерів середньому заробляють більше, ніж спеціалісти в тій же сфері, що працюють в офісі повний робочий день. Отже, "вільними художниками" зазвичай стають професіонали високого класу. В Україні до дистанційного співробітництва поки що ставляться з обережністю, хоча для невеликих компаній з обмеженим бюджетом це найкращий вихід – можна зекономити і час, і гроші на "бюрократію".

Необхідно визначити основні позитивні та негативні моменти обрання фрілансу (таблиця).

Таблиця

Позитивні та негативні моменти фрілансу

Переваги	Недоліки
1	2
Фінансова незалежність	Непостійність
Творча реалізація	Відсутність стабільності
Управління своїм часом та своїми проектами	Клієнтська база: трапляється так, що немає напливу клієнтів

Закінчення таблиці

1	2
Професійна самоосвіта	Неотримання грошей: ризик того, що замовник не захоче оплатити свій проект
Поява однодумців	Невідповідність вказаних даних: у мережі Інтернет будуть вказані неправильне ім'я чи електронна адреса замовника
Вибір клієнтів для роботи	—
Відсутність керівника	—
Свобода переміщення	—

Отже, сучасна практика свідчить, що на сьогодні про фріланс говорити зарано: поки що він асоціюється не лише у самих працівників, але й у роботодавців із "підробітком на стороні".

Фріланс як соціальне явище ближчий до поняття "спосіб самореалізації", ніж до виду зайнятості. Також фріланс є не тільки формою трудової діяльності, а й стилем життя. Таким чином, термін "фріланс" може і повинен бути використаний не тільки для відображення форми зайнятості, але й як індикатор соціальної ідентичності групи, а також її характеристик. Крім того, у зв'язку з обранням фрілансерами першої хвилі даної форми зайнятості вимушено, у зв'язку з недостатністю доходів за інших форм працевлаштування, вони організовують себе самі з метою максимізації своїх доходів і підвищення рівня життя.

Література: 1. Эрн Зелински. Успех без офисного рабства. Настольная книга фрилансера / Эрн Зелински, Т. Самсонова. – М.: Гаятри/Lifebook, 2009. – 312 с. 2. Добрянский Ф. Управление фрилансерами: Методы и практика организации удаленной работы / Ф. Добрянский. – К.: Скайдрок, 2010. – 442 с. 3. Сайт-форум, посвященный дистанционной работе, телеработе, работе дома в Украине. – Режим доступа: <http://freelance.com.ua/>. 4. Мурадова А. Фриланс: Когда сам себе начальник / А. Мурадова. – М.: Альпина Паблишер/ЭКО, 2012. – 92 с. 5. Андропов С. Как навсегда уйти из офиса / С. Андропов. – М.: ЭКСМО, 2011. – 208 с. 6. Переваги фрілансу та як правильно заробляти у міжнародній компанії GlobalFreelance.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalfreelance.ua/ru>.